

Komparatívna analýza slovenského a amerického etnického humoru

Alena Záborská

Katedra slovenského jazyka a komunikácie, Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica

alena.zaborska@umb.sk

Kľúčové slová: etnický humor, vtip, etnostereotyp, kultúra, etnikum, slovenský humor, americký humor

Key words: ethnic humor, joke, ethnic stereotype, culture, ethnic group, Slovak humor, American humor

Úvod

Humor je pre mnohých ľudí neodmysliteľnou súčasťou ich života vďaka jeho schopnosti zlepšiť náladu a odstrániť napätie. V dôsledku jeho využitia v rozmanitých sférach života sa humorom zaoberajú filozofi, historici, psychológovia, sociológovia i lingvisti. Prihliadajúc na spoločenský kontext, v ktorom vzniká a pôsobí, a v snahe čo najpresnejšie odhaliť podstatu, mechanizmy a základné princípy humoru je pri jeho výskume vhodné zvoliť komparatívny prístup. Cieľom nášho príspevku je určiť odlišné a spoločné črty etnických vtipov zo slovenského a amerického kultúrneho kontextu ako jedného zo žánrov etnického humoru, ktorý prostredníctvom zosmiešňovania reflektuje postoje istého etnika voči členom vlastného alebo cudzieho etnika. Pre etnický humor je príznačná univerzalita i špecifickosť – je vlastný všetkým etnickým spoločenstvám, no v každom z nich má jedinečnú podobu v dôsledku kultúrno-historických osobitostí a charakteru minulých i súčasných vzťahov s cudzími etnikami (porov. Gogová, 2013; Záborská, 2017b). Najbežnejším motívom etnického humoru je kontrastnosť dvoch alebo viacerých etníc, lebo tá vytvára základ pre výsmech cudziemu etniku a vyzdvihnutie kladných vlastností východiskového etnika. Táto dichotómia je podľa Ch. Daviesa (1990) prítomná v základných binárnych opozíciách (napr. *hlúpy – múdry* a *zbabelý – odvážny*) a zároveň naznačuje dominantné postavenie etnocentrického prístupu v modelovom interetnickom protiklade *my – oni*.

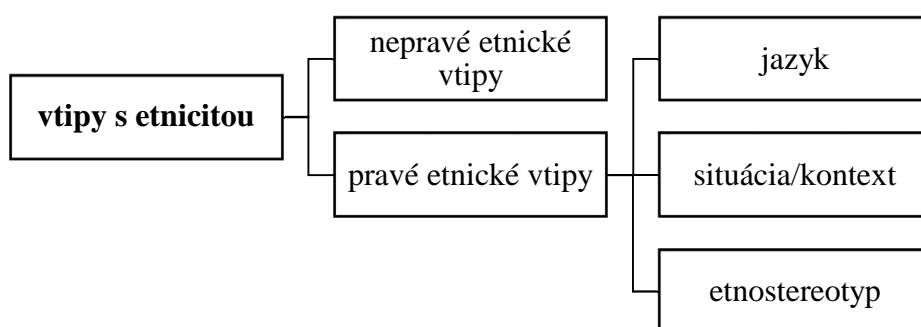
Tradične sa vtipy delia na vecné (zobrazujú nadkultúrne komické situácie z každodenného života) a slovné (ich pointa je spätá so špecifickými vlastnosťami daného jazyka, zvyčajne ide o lexikálno-sémantické javy). V kontexte etnických vtipov však môžeme nájsť i vecné vtipy bez nadkultúrneho rázu, lebo sa opierajú o isté kultúrne špecifikum (napr. etnický stereotyp), čím vyvolávajú komický efekt len u členov východiskovej kultúry (resp. u členov cudzích kultúr oboznámených s kultúrnym kontextom východiskovej kultúry). Kvôli správne pochopeniu etnického vtipu treba naň pozerat' z perspektívy východiskovej kultúry, v ktorej pôsobí.

Predložená analýza nadväzuje na naše predchádzajúce výskumy v oblasti etnického humoru, ktorý má v dôsledku globalizačných a multikultúrnych tendencií v súčasnej spoločnosti aktuálne postavenie. Teoretickým východiskom sa pre nás stali najmä odborné články zamerané na prítomnosť etnických konceptov v jazyku (Garančovská, 2012; Košková, 2006) a práce o etnickom humore (Gogová, 2013; Brzozowska, 2004) a výstavbových prvkoch vo vtipe (Glovňa, 2009).

1 Metodológia výskumu

Východiskovú materiállovú bázu tvorilo 120 slovenských a 210 amerických vtipov s etnickým komponentom.¹ Empirické dáta sme získali excerpciou potrebného výskumného materiálu z vybraných internetových stránok obsahujúcich etnické vtipy a z amerických zbierok vtipov.² Rozhodujúcim faktorom pritom pre nás nebola krajina pôvodu daného etnického vtipu, resp. kultúrny kontext, z ktorého vtip vzišiel (teda či istý vtip vznikol v slovenskej alebo americkej kultúre), ale krajina pôsobenia, teda aké etnické vtipy sa nachádzajú v slovenskom a americkom kultúrnom kontexte, lebo miera životnosti a šírenia istého etnického vtipu v rámci etnika poukazuje na prítomnosť stereotypných náhľadov a/alebo (ne)priateľských postojov voči iným etnikám vo svojej kultúre, a to bez ohľadu na pôvod vtipu.

Pri textovej analýze zozbieraných vtipov sme sa opierali o náš doterajší výskum etnických vtipov (porov. Záborská, 2017a, 2017b), v ktorom sme na základe motivického a obsahového kritéria vyčlenili niekoľko typov vtipov s etnicitou. Keďže etnický humor chápeme ako kultúrne špecifický fenomén úzko spätý s kultúrnym kontextom východiskového etnika, ako prvé sme vydelili nepravé etnické vtipy, teda vtipy, ktorých pointa sa neopiera o jazykové, kultúrne ani historické špecifiká istého etnika. Ich podobnosť s etnickými vtipmi v pravom zmysle slova zvyčajne vyplýva z využitia etnoným, ktoré možno v takýchto vtipoch zmeniť bez vplyvu na výsledný komický efekt. Keďže je pointa týchto vtipov zakotvená v inom (tzn. nie kultúrne špecifickom) extralingválnom jave, patria do skupiny nadkultúrnych vecných vtipov. Na druhej strane pravé etnické vtipy ako útvary späté so životom daného etnika ďalej členíme do troch kategórií podľa dominantného motívu. Prvou skupinou sú slovné etnické vtipy, ktoré zvyčajne prostredníctvom slovných hier a medzijazykovej homonymie poukazujú na jazykové odlišnosti cudzieho etnika vo vzťahu k východiskovému etniku. Ďalej existujú vtipy zobrazujúce dobovú alebo aktuálnu situáciu etnika (patriace do vecných vtipov) a poslednou skupinou sú vecné vtipy s reflexiou etnostereotypov, teda ustálených, petrifikovaných a generalizovaných predstáv etnickej skupiny o sebe a iných etnikách (porov. Darulová – Košťalová, 2010; Garančovská, 2012). Súhrnne možno vtipy s etnicitou rozdeliť nasledovne:

Tabuľka 1: Klasifikácia vtipov s etnicitou

¹ Keďže je naším cieľom komplexne zhrnúť zhody a odlišnosti etnických vtipov z uvedených kultúrnych kontextov, v štúdií uvádzame len niekoľko príkladov vtipov reprezentujúcich istý opakujúci sa jav v etnických vtipoch.

² Zdroj uvádzame za každým analyzovaným vtipom i v zozname použitej literatúry na konci štúdie.

Následne sme porovnali slovenské a americké vtipy v rámci príslušných kategórií. Záverečnú fázu vo všeobecnosti charakterizoval indukčný prístup spätý so syntézou a generalizáciou poznatkov získaných výskumom.

2 Slovenská verzus americká kultúra

Keďže humor neexistuje ako izolovaný jav a možno ho považovať za súčasť kultúrneho kontextu istej spoločnosti, považujeme za dôležité predstaviť kultúrne kontexty nachádzajúce sa v pozadí analyzovaných etnických vtipov. Jednotlivé druhy humoru istých etník sa od seba líšia, lebo každé etnikum charakterizujú špecifické znaky a hodnoty, ktoré vznikli pôsobením historických, geografických, spoločenských, politických a iných faktorov na dané spoločenstvo a ktoré pri porovnávaní humoru dvoch odlišných kultúr treba brať do úvahy.

Kultúra vzťahujúca sa na územie Slovenskej republiky je podľa J. Darulovej a K. Košťalovej (2010, s. 60) produktom historických okolností a kultúrnych prejavov rôznorodých etnických skupín, ktoré vďaka geografickej polohe Slovenska v strede Európy pôsobili na jeho obyvateľstvo zo všetkých strán (pochopiteľne, išlo najmä o vplyv kultúrnych kontextov susedných etník). Napriek multietnickým vplyvom a väčším či menším regionálnym rozdielom možno však tvrdiť, že slovenská kultúra má so svojimi tradíciami, folklórom i jazykom relatívne kompaktný charakter. Regionálne rozdiely na rovine jazyka a životného štýlu vytvárajú základ pre vnútroetnické vtipy (napr. vtipy o východniaroch, Záhorákoch a i.), no na národnej úrovni sa Slováci javia ako pomerne jednotný celok, ktorý vo svojich etnických vtipoch zobrazuje všeobecne známe a prijímané obrazy o sebe samom i iných etnikách.

Problematiku jednoznačného definovania americkej kultúry vo svojej podstate pravdepodobne najlepšie reflektuje slovné spojenie *krajina imigrantov*, ktoré podľa J. Javorčíkovej a M. E. Dova (2014, s. 40) odkazuje na paradox „americkosti“ – hoci Spojené štáty americké tvoria ľudia s nejednotnými teritoriálnymi, rasovými, jazykovými, historickými a kultúrnymi osobitosťami, viaceré historické udalosti, sociálne zmeny a neprestávajúci boj o zrovnoprávnenie všetkých členov spoločnosti dali základ pre vznik modernej a z hľadiska kultúrnej reality jedinečnej americkej spoločnosti. Na tento fakt nepriamo poukazuje aj prvá veta v preambule ústavy Spojených štátov amerických.³ USA sú treťou najľudnatejšou i najväčšou krajinou sveta, čo spolu s kultúrnou rozmanitosťou naznačuje isté ďalšie skutočnosti. Ako tvrdí D. Gillota (2013, s. 11), hoci sa v minulosti americká kultúra chápala dvojdomo (čiže ako spoločnosť s majoritným obyvateľstvom bielej rasy a minoritným obyvateľstvom čiernej rasy), v súčasnej krajine, ktorej multikultúrny a multietnický charakter je výsledkom migračných vln od 17. storočia až po súčasnosť, sa vyzdvihuje kultúrny pluralizmus a etnická rovnosť. Etnické menšiny nie sú v krajine rozmiestnené rovnomerne – z rôznych dôvodov sú v niektorých regiónoch dominantné isté etnické menšiny,⁴ vo veľkomestách sa nachádzajú rôzne etnické štvrte (napr. Chinatown, Little Italy). Tieto skutočnosti ovplyvňujú kultúrny ráz daného regiónu (resp. mestskej štvrte), ako i povahu humoru. Multietnický charakter americkej spoločnosti nepriamo podčiarkuje aj fakt, že v Spojených štátoch nemá žiadny jazyk postavenie úradného jazyka stanoveného federálnym zákonom.

Okrem očividných jazykových, geografických a historických odlišností slovenskej a americkej kultúry dávame do pozornosti rozdiely, ktoré vo svojom príspevku uviedla A. Kačmárová (2012). Autorka tvrdí, že typické znaky oboch kultúr sa vo veľkej miere zhodujú,

³ Zatiaľ čo sa v preambule Ústavy Slovenskej republiky nachádza slovné spojenie „my, národ slovenský“ (pozri Ústavný zákon č. 460/1992 Zb.), v ústave Spojených štátov je „We the People of the United States“ (pozri The Constitution of the United States), čiže „my, ľud Spojených štátov“ (preklad: A. Z.), čo naznačuje povahu americkej spoločnosti, ktorej členovia nepatria do jedného národa ani etnika.

⁴ Napr. Hispánci v Kalifornii alebo Američania s talianskym pôvodom v New Yorku.

výraznejšie rozdiely možno badať v miere formality v komunikácii, v postoji k zachovávaní tradícií pre budúce generácie, v spôsobe prijímania a dávania komplimentov a pri reakcii na ponúkané jedlo alebo pítie.

3 Slovenský verzus americký etnický humor

Hovorí sa, že primárnym terčom našich vtipov sú naši susedia. V dôsledku bezprostredného kontaktu a pozitívnych i negatívnych skúseností a historických okolností si ľahšie všímame kultúrne, jazykové a iné rozdiely, ktoré sa stávajú impulzom pre výsmech. V kontexte slovenského etnického humoru však okrem vtipov o piatich susedných národoch nájdeme aj vtipy o národnostných menšinách žijúcich na území Slovenskej republiky (napr. Rómovia, Židia a Rusíni) a o viac i menej vzdialených krajinách sveta, o ktorých Slováci vtipkujú na základe kontaktov a znalostí celosvetového diania v minulosti i súčasnosti (napr. USA, Rusko). Hoci Spojené štáty americké susedia len s Kanadou a Mexikom (a od Ruska, Kuby a Bahám ich delí morská hranica), ako multietnická krajina a jedna zo svetových veľmocí vystupujú v jej etnickom humore mnohé etniká aj z iných kútov sveta. Rozmanitosť a rozloženie etnických skupín v krajine navyše spôsobuje, že medzi jednotlivými oblasťami možno badať rozdiely v regionálnom charaktere etnického humoru.⁵

V nasledujúcej časti príspevku sa pozrieme na rozdiely medzi slovenskými a americkými etnickými vtipmi cez prizmu jednotlivých kategórií etnických vtipov tak, ako sme ich priblížili vyššie.

3.1 Jazyk

Súhrnne možno tvrdiť, že polysémia a homonymia lexém (i syntaktických štruktúr) majú v slovných vtipoch dominantné uplatnenie vďaka účasti na stavbe paralelných inkongruentných sémantických štruktúr, ktoré vytvárajú napätie potrebné na vznik pointy daného typu vtipov. Využitie, resp. uprednostňovanie istého lexikálno-sémantického javu podieľajúceho sa na konštrukcii komického efektu závisí od špecifických vlastností konkrétnych jazykov – slovenčina ako flektívny jazyk s relatívne voľným slovosledom využíva v slovných vtipoch popri homonymných a polysémických lexémach aj vnútrovetnú homonymiu a polysémické syntaktické štruktúry (porov. Glovňa, 2009). V súvislosti so slovnými vtipmi a etnickými vtipmi je na mieste spomenúť medzijazykovú homonymiu alebo tzv. „faux amis“, teda slová a slovné spojenia v dvoch jazykoch s rovnakou, príp. podobnou formou a odlišným významom.

V slovenských etnických vtipoch môžeme odlíšiť dve základné tendencie. Prvá reflektuje existenciu slovných vtipov založených na medzijazykovej homonymii⁶.

Príde Slovák do českého obchodu a pýta sa: „Máte vajcia?“

Predavačka: „A kolik?“

„Kolik si strčte do prdele, ja chcem vajcia,“ odpovie Slovák.⁷

V uvedenom vtype humorná pointa vyplýva zo sémantického kontrastu slovenského slova *kolík* a českého slova *kolik* (po slovensky „koľko“), ktoré majú takmer totožnú formu.

Druhá skupina vtipov v tejto kategórii má humornú pointu založenú na kontraste slovenčiny a jazyka cudzieho etnika, konkrétne na odlišnostiach viditeľných na jednotlivých jazykových rovinách a na rozdielnych ortografických a ortoepických pravidlách dvoch jazykov.

⁵ Napr. v Minnesote sú populárne vtipy o Nóroch, čo súvisí s výrazným počtom Američanov s nórsnym pôvodom žijúcich v tejto oblasti.

⁶ Vďaka príslušnosti ku genetickej skupine vzájomne viac-menej zrozumiteľných slovanských jazykov sa v slovenských etnických vtipoch objavuje medzijazyková homonymia najmä v súvislosti s inými slovanskými jazykmi.

⁷ <http://www.smiechoty.sk/vtipy/cudzinci/6/>

Viete, ako sa povie blcha po poľsky?

*Turyst kożuchowy.*⁸

Komický efekt daného vtípu je podmienený stereotypným pohľadom na poľskú syntax v kontraste so slovenskou syntaxou (postponovanie zhodného prívlastku), zvýraznením ortografických špecifik poľštiny (využívanie grafémy *w*, umiestňovanie grafémy *y* na miestach, kde je v slovenčine *i*) a zobrazením jazykového stereotypu Slovákov o poľskej lexike z hľadiska prítomnosti humornej medzijazykovej homonymie.

Pre angličtinu je typický veľký počet homoným⁹, ktoré vznikli napr. v procese preberania z viacerých cudzích jazykov (porov. Kvetko, 2009). Ustálený slovosled navyše spôsobuje, že namiesto štruktúrnohomonymných vtíпов majú v anglickom humore¹⁰ bohaté zastúpenie slovné hry. Problematika skúmania amerických vtíпов z jazykového hľadiska tkvie v charaktere americkej angličtiny – ako najdominantnejší jazyk Spojených štátov je jedným z variantov anglického jazyka, ktorý sa od iných variantov líši výslovnosťou, pravopisom, lexikou i gramatikou, a heterogénnosť krajiny spôsobuje, že regionálne rozdiely sa prejavujú aj na jazykovej rovine americkej angličtiny. Angličtina je členom germánskej vetvy indoeurópskej jazykovej rodiny, no v dôsledku výrazného vplyvu jazykov iného genetického pôvodu je zrozumiteľnosť ostatných germánskych jazykov pre jej používateľov menšia ako napr. jednotlivých slovanských jazykov pre Slovanov. Uvedené skutočnosti naznačujú charakter amerických etnických vtíпов s jazykovým motívom. Okrem vtíпов zosmiešňujúcich jazykové špecifiká jednotlivých regiónov Spojených štátov¹¹ môžeme nájsť vtíпы zamerané na odlišné varianty angličtiny používané v iných krajinách a na podobu cudzích jazykov.

Q: What do Canadians get on their tests?

*A: Eh's.*¹²

Otázka: Čo dostávajú Kanadania z testov?

Odpoveď: Ehčka.

Pointa uvedeného vtípu zvýrazňuje jazykový stereotyp o kanadskom variante angličtiny, konkrétne využívanie hlásky *eh*, ktorá znie podobne ako najnižší stupeň hodnotenia prospechu na vysokej škole E.

Vtíпов s medzijazykovou homonymiou je menej ako v slovenskom humore, zatiaľ čo slovná hra ako výstavbový prvok vtípu sa vyskytuje častejšie.

Q: Did you hear about the Mexican train killer?

*A: He had locomotives.*¹³

Otázka: Počul si o mexickom vlakovom vrahovi?

Odpoveď: Mal locomotívy.

Pochopenie daného vtípu závisí od jazykových znalostí recipienta, lebo jeho pointa spočíva v správnej interpretácii slova *locomotives*. Hoci v angličtine má význam „lokomotívy“ (a tento význam umocňuje aj kontext vlakového vraha), vzhľadom na prítomnosť kultúrnej zložky (mexický vrah) sa treba na dané slovo pozrieť aj cez španielčinu – španielske *loco* („šialený“) s anglickým *motives* („motívy, podnety“) vytvára slovné spojenie „šialené motívy“, ktoré významovo a kontextovo odkazuje na postavu vraha vo vtípe.

⁸ <http://vtipy.zabinudu.sk/kategoria/polske-vyrazy/1>

⁹ V angličtine sa nachádza viac homonymných lexém ako v slovenčine, a to v dôsledku väčšieho počtu jednoslabičných slov, ktoré utvárajú takmer 90 % anglických homoným (porov. Štekauer, 2000; Jesenská – Štulajterová, 2013).

¹⁰ Myslíme tým humor v anglickom jazyku.

¹¹ Také vtíпы sa nachádzajú aj v slovenskom etnickom humore (napr. vtíпы o východnom variante slovenčiny).

¹² <http://www.jokes4us.com/miscellaneousjokes/worldjokes/canadajokes.html>

¹³ <http://www.jokes4us.com/miscellaneousjokes/worldjokes/mexicojokes.html>

V súvislosti so slovnými hrami dávame do pozornosti aj slovné vtipy s etnonymami, príp. toponymami. Tieto vtipy nevyjadrujú postoj východiskového etnika voči cudziemu etniku a etnický komponent má na výslednej humornej pointe vplyv len v dôsledku homonymného vzťahu s iným slovom. Komický efekt vtipu je teda zakotvený v jazykových vlastnostiach daného jazyka a za etnický vtíp ho možno považovať len vďaka svojej forme, teda prítomnosti etnickej zložky.

If you're traveling in Scandinavia and you come to the last Lapp, you must be near the Finnish line.

(Moger, 1979, s. 65)

Ak cestuješ v Škandinávii a dostaneš sa do posledného kola, musíš byť blízko cieľovej čiary.

V slovenskom preklade komický efekt pôvodného vtipu nie je zachovaný, lebo je založený na kontraste homonymných významov anglických slov *Lapp* a *Finnish*. Prvé odkazuje na úsek cesty alebo kolo pretekov (angl. *lap*) a na Laponca, príslušníka etnika žijúceho na severe Škandinávského polostrova (angl. *Lapp*), druhé na cieľovú čiaru (angl. *finnish line*) a Fína (angl. *Finnish*). Kontext vtipu dotvára mimojazyková skutočnosť – Laponsko ako názov územia obývaného Laponcami sa rozprestiera sčasti aj na území Fínska.

3.2 Situácia

Do druhej skupiny etnických vtipov radíme vtipy o situácii doma a v zahraničí. Často ide o politicky ladené vtipy, ktoré zobrazujú atmosféru a postoje členov etnika v istom časovom období jeho existencie k vlastnému etniku i cudzím etnikám. Z tematického hľadiska rastie tendencia k jednotvárnosti práve vo vtipoch o minulých obdobiach, lebo pri pohľade do minulosti majú vďaka uzavretiu danej udalosti alebo situácie a znalosti jej výsledku ľudia zvyčajne jednotnejší názor a konštantnejší je i cieľ ich výsmechu. V slovenskom humore sú v tomto ohľade pomerne populárne najmä vtipy o období existencie Československej socialistickej republiky.

V totalitnom Československu vykopú vedci dve kostry a domnievajú sa, že sú to Cyril a Metod. Ale nevedia, ktorý je ktorý.

Pošlú obe kostry do Sojuzu k špecialistom. O mesiac prídu vzorky naspät' v dvoch malých škatuliach, obe kostry sú úplne rozbité.

V jednej škatuli je malá cedulka: „To je Cyril, priznal sa.“¹⁴

Uvedený príklad humorným spôsobom odkazuje na politické praktiky bežné počas socializmu (v tomto prípade v bývalom Sovietskom zväze), konkrétne vypočúvanie, väznenie a mučenie ľudí.

Vtipy týkajúce sa súčasného diania sú tematicky i názorovo rôznorodejšie. Z hľadiska výskumu etnických postojov je však pre nás prvoradé členenie vtipov v tejto kategórii z etnického hľadiska bez ohľadu na časový faktor, teda kde (v súvislosti s akým etnikom) sa deje, príp. udiala situácia zobrazená vo vtipe, lebo spôsob zosmiešnenia danej domácej alebo zahraničnej situácie reflektuje postoj východiskového etnika.

Na pochopenie vtipu o domácej situácii východiskového etnika sa od nečlena tohto etnika vyžaduje znalosť historického, spoločenského alebo politického kontextu.

Teacher: "Where's your homework this morning?"

Student: "You'll never believe this, but on the way to school I made a paper airplane out of it and someone hijacked it to Cuba!"

(Phillips, 1974, s. 87)

Učiteľ: „Kde máš dnes domácu úlohu?“

¹⁴ <https://www.aktuality.sk/clanok/436476/spomienky-na-november-89-necenzurovane-vtipy/>

Študent: „Tomuto nikdy neuveríte, ale na ceste do školy som z nej spravil papierové lietadielko a niekto ho uniesol na Kubu!“

Uvedený vtíp odkazuje na viaceré únosy amerických lietadiel na Kubu v 60. a 70. rokoch minulého storočia.

Do tejto kategórie môžeme začleniť aj vtipy, ktoré sú zrozumiteľné vo viacerých kultúrnych kontextoch vďaka svojmu historickému, spoločenskému alebo politickému rozsahu a dosahu na zvyšok sveta. Ukázkovým príkladom sú vtipy súvisiace s druhou svetovou vojnou.

*Čo nikdy nepovie žid v aute?
Pridaj plyn!*¹⁵

*Use chemicals to remove polish and no one bats an eye. Use chemicals to remove the Polish and you're literally Hitler.*¹⁶

Použi chemikálie na odstránenie laku na nechty a nikto ani okom nemihne. Použi chemikálie na odstránenie Poliakov a je z teba doslova Hitler.

Oba vtipy tematicky odkazujú na zaobchádzanie nacistického Nemecka pod vládou Adolfa Hitlera so Židmi a Poliakmi počas druhej svetovej vojny, ktorí boli posielaní do koncentračných táborov. V druhom prípade bola pri výstavbe vtipu využitá homonymia – kontrast významov „lak na nechty“ (angl. *polish*) a „Poliaci“ (angl. *the Polish*).

Ako jedna z ekonomických a vojenských veľmocí boli aj Spojené štáty americké do rozličnej miery angažované do života iných krajín, čím získali nálepku svetového policajta. Spolu s vnútroštátnymi minulými i súčasnými etnickými záležitosťami sú tieto tendencie obľúbeným zdrojom humoru z rôznych uhlov pohľadu. V dôsledku výraznej medializácie amerického diania doma i v zahraničí sú Slováci informovaní o aktivitách USA, čo reflektujú i slovenské vtipy.

Ako informuje svetová odborná archeologická tlač, americkým geológom-naftárom sa nedávno podaril veľmi zvláštny, mimoriadne nezvyčajný objav:

*Nad obrovskými zásobami americkej ropy objavili akúsi neznámu arabskú krajinu.*¹⁷

Tento vtíp odkazuje na vojenské zásahy USA vo viacerých arabských krajinách (napr. Irak, Sýria, Líbya), ktorých hlavnou príčinou je podľa niektorých získanie ropy.

3.3 Etnostereotyp a nepravé etnické vtipy

V poslednej skupine pravých etnických vtipov je hlavným motívom etnostereotyp, a to nejazykový (bez fixnej jazykovej realizácie) i jazykový (obsiahnutý v jazyku napr. vo forme frazeologizmu, etnickej prezývky alebo viacslovného pomenovania) (porov. Košková, 2006). Podľa amerického sociológa E. Palmora (1962, s. 442–444) sa v jazyku každého etnika na svete nachádzajú etnostereotypné postoje jeho členov k iným etnikám, pričom počet etnických prezývok úzko súvisí s intenzitou predsudkov voči istému etniku. Väčšina etnických prezývok pramení z negatívneho stereotypu založeného na odlišnostiach vo fyzickom vzhľade ľudí alebo viditeľných kultúrnych rozdieloch. Tieto stereotypné postoje nachádzame v slovenských aj amerických vtipoch.

Viete, aký je ideál ženskej krásy v Amerike? 90-60-90.

Však to je aj u nás.

*To áno, lenže oni to majú v palcoch.*¹⁸

¹⁵ <http://www.najlepsie.eu/vtipy/o-zidoch/>

¹⁶ https://www.reddit.com/r/Jokes/comments/4efica/use_chemicals_to_remove_polish_and_no_one_bats_an/

¹⁷ <http://www.smiechoty.sk/vtipy/nezaraditelne/3/>

¹⁸ <http://vtipy.vychytane.sk/k/219/medzinarodne/s/5/>

How can you tell an Italian airplane? It's the one with hair under the wings.

(Wilde, 1973, s. 7)

Ako spoznáte talianske lietadlo? Má chlpy pod krídlami.

Oba vtipy sú zamerané na telesné stereotypy o členoch zobrazených etník. Prvý prezentuje stereotyp o tučných Američanoch – palec je dĺžková miera využívaná v Amerike, 1 palec sa rovná 2,54 cm, a teda v centimetroch sú uvedené miery 228,6-152,4-228,6. Druhý znázorňuje stereotyp o nadmernom ochlpení Talianov.

Pri skúmaní etnostereotypov v etnických vtipoch považujeme za dôležité poznať postoj členov etnika k iným etnikám. Niektoré vtipy totiž pôsobia, že obsahujú etnostereotyp a úzko súvisia s východiskovou kultúrou, ale v skutočnosti ide o nepravé etnické vtipy, v ktorých možno etnický komponent vymeniť bez vplyvu na pointu a komický efekt vtipu. Keďže zo všetkých kategórií pravých etnických vtipov majú najnejasnejšiu hranicu s nepravými etnickými vtipmi práve vtipy s etnostereotypom, uvádzame tieto dve kategórie v jednej podkapitole. Na odlišenie týchto dvoch skupín je vhodný výskum stereotypov, lebo porovnaním jeho výsledkov s etnickými vtipmi môžeme ľahšie identifikovať tie, ktoré reflektujú nejaký stereotypný postoj. V štúdiu vtipy s reflexiou etnostereotypov bližšie neskúmame, lebo sme im venovali pozornosť v iných príspevkoch.¹⁹

Hoci sa nepravé etnické vtipy neviažu na žiadne konkrétne etnikum, môžu nadobudnúť etnický dojem vďaka využitiu jazykových špecifik etnika vystupujúceho vo vtipu.

Tony: Every night I dream of a sign on a the door and I push and a push but I no canna open it.

Patsy: What does a da sign say?

Tony: Pull!

(Wilde, 1973, s. 34)

Tony: Každú noc sa mi sníva o ceduli na dverách a ja tlačím a tlačím, ale nemôžem ich otvoriť.

Patsy: Čo je na tej ceduli napísané?

Tony: Ťahať!

Uvedený vtip odkazuje na Talianov prostredníctvom antroponým *Tony* a *Patsy*, typických mien vyskytujúcich sa vo vtipoch o Talianoch, a zaznačením jazykového stereotypu o nadmernom používaní hlásky *a* v reči anglicky hovoriacich Talianov.

Nepravé etnické vtipy nájdeme v slovenskom i americkom humore, frekventovanejšie sú však v tom americkom. V súčasnej americkej spoločnosti má silné postavenie tzv. politická korektnosť, ktorej jazyková manifestácia spočíva vo vyhýbaní sa výrazom s diskriminačným, šovinistickým alebo sexistickým podtónom (Javorčíková – Dove, 2014, s. 53). Podľa G. Hughesa (2006, s. 348) ide o snahu meniť fixné (čiže stereotypné) postoje spoločnosti vedomou zmenou jazyka, ktorá má za následok vznik umelých, zvyčajne mnohoslabičných eufemistických alternatív.²⁰ Isté prejavy politickej korektnosti možno spozorovať aj v niektorých etnických vtipoch. V nich sa však objavuje skôr na tematickej ako lexikálnej rovine – etniká zosmiešnené Američanmi sú v rámci opozície *my* – *oni* zobrazené s negatívnymi vlastnosťami, no často sa neopierajú o žiadnu konkrétnu situáciu. Vďaka vágnosti prezentovanej situácie môžeme nájsť viaceré vtipy s totožnou štruktúrou a témou.

What do you find on the bottom of cola bottles in Norway?

The inscription "Open other end."

¹⁹ Výskum slovenských jazykových i nejazykových etnostereotypov vo vtipoch sme detailnejšie prezentovali v predchádzajúcich prácach (Záborská 2017a, 2017b). V súčasnosti prebieha analýza amerických etnostereotypov.

²⁰ Napr. namiesto prídavného mena *blind* („slepý“) sa preferuje slovné spojenie *visually impaired* („zrakovo postihnutý“).

(Stangland, 1990, s. 19)

What does it say on the bottom of a Coke bottle in Poland?

Open other end.

(Wilde, 1973, s. 32)

Čo je napísané na spodku fľaš Coca Coly v Nórsku/Polsku? Otvor na druhej strane.

Tieto vtipy prezentujú Nórov a Poliakov ako hlúpych ľudí.

D. Brzozowska (2004) tvrdí, že stereotypy prezrádzajú viac o východiskovej skupine, teda o skupine prezentujúcej stereotypy, ako o tých, proti ktorým sú namierené a ktorí sú ich údajnými nositeľmi. Skutočnosť, že sú v americkom etnickom humore populárne najmä vtipy s možnosťou etniká vymeniť (teda v našom ponímaní ide o nepravé etnické vtipy), podľa autorky naznačuje, že Američania o cudzích etnikách veľa nevedia. Zároveň si myslíme, že vysoká frekvencia etnických vtipov reflektujúcich všeobecné témy sa viaže aj s fenoménom opísanej politickej korektnosti – identický postoj k rôznym etnikám zobrazený prostredníctvom univerzálnej situácie vo viacerých etnických vtipoch môže naznačovať etnickú a rasovú nezaújatosť Američanov voči iným spoločnostiam.

Záver

V príspevku sme sa pokúsili poukázať na osobitosti slovenského a amerického etnického humoru a prejavu oboch typov vo vtipoch. Komparatívna analýza nám dala možnosť nahliadnuť nielen do špecifík kultúrneho a sociálneho kontextu americkej spoločnosti, ale aj slovenskej, lebo charakter vlastného spoločenstva člen istého etnika lepšie spozná až v kontraste s iným etnikom.

Najevidentnejší rozdiel medzi slovenským a americkým humorom spočíva v ciele výsmechu daných kultúr, a to v dôsledku jedinečného charakteru kultúrnych, politických, spoločenských a historických kontaktov s cudzími etnikami. Túto skutočnosť reflektuje prítomnosť tých-ktorých cudzích etník v slovenských a amerických vtipoch (tzn. o akých etnikách Slováci a Američania vtipkujú), ako i rozdielny spôsob výsmechu rovnakého cudzieho etnika (napr. Slováci i Američania zosmiešňujú Rusov, ale tematicky sú tie vtipy rozdielne).

Nezávisle od hlavného motívu (jazyk, situácia, etnostereotyp) sa v amerických etnických vtipoch často využívajú slovné hry, v dôsledku čoho je problematický ich prenos do kultúry s iným jazykom. Hoci môžeme niektoré vtipy preložiť bez straty ich pointy (toto je napr. možné pri vtipoch o domácej alebo zahraničnej situácii), v preloženom vtipе môže byť zredukovaný, príp. úplne odstránený komický efekt, lebo je úzko zviazaný so špecifickými vlastnosťami jazyka originálu. Aj v slovenskom etnickom humore nájdeme vtipy s pointou zakotvenou v homonymii a polysémii, dominantne sa však využíva len v „jazykových“ etnických vtipoch. V americkom etnickom humore sa uvedené lexikálno-sémantické javy uplatňujú častejšie aj vo vtipoch iných kategórií, vďaka čomu možno charakter slovných vtipov prisudzovať vtipom, ktorých komický efekt závisí od lexikálno-sémantického napätia použitých výrazových prostriedkov, a to nezávisle od hlavného motívu vtipu.

Zatiaľ čo sme pri analýze amerických etnických vtipov našli viacero vtipov s totožnou témou i štruktúrou, v slovenskom humore sme identické vtipy nenašli. Slovenské etnické vtipy sú konkrétnejšie v ciele i spôsobe výsmechu, čo je do istej miery spôsobené bližšími kontaktmi so susedmi i medializáciou domácich a zahraničných udalostí. Z tohto dôvodu sa v slovenskom humore vyskytujú vtipy aj o vnútroštátnom dianí v USA. Navyše je Slovensko v porovnaní s USA malou krajinou, ktorá má napriek regionálnym a individuálnym rozdielom pomerne jednotný postoj k cudzím etnikám. Domnievame sa, že hlavná príčina popularity tematicky nešpecifikovaných vtipov na celoštátnej úrovni v Spojených štátoch amerických spočíva v rozlohe a kultúrnej i etnickej rôznorodosti krajiny a do istej miery aj vo fenoméne

politickej korektnosti. Do týchto vtipov možno totiž dosadiť akékoľvek etnikum, členovia ktorého môžu žiť aj v USA, vďaka čomu nie sú namierené proti špecifickému etniku. Na celoštátnej úrovni sú populárne i vtipy o etnikách, s ktorými Spojené štáty ako celok majú alebo mali intenzívnejší vzťah (napr. Rusi v dôsledku studenej vojny).

Súhrnne môžeme tvrdiť, že v slovenskom i americkom etnickom humore sa nachádzajú vtipy namierené na jazykové špecifiká cudzích etník, vtipy zosmiešňujúce minulé a súčasné udalosti zo života cudzieho etnika, vtipy reflektujúce etnostereotypy, ako i bežné vtipy, ktoré nadobúdajú etnický dojem vďaka využitiu jazykových prostriedkov s etnickou zložkou. Konkrétny spôsob znázornenia daných javov a postojov a uprednostňovanie istej kategórie vtipov s etnicitou závisí od jazykových a kultúrnych osobitostí oboch spoločností. Veríme, že naša komparácia etnických vtipov zo slovenskej a americkej kultúry má potenciál stať sa podnetom pre ďalšie výskumy v danej oblasti, napr. pri porovnávaní regionálnych rozdielov etnických vtipov jedného etnika, pri etnolingvistickej analýze etnického humoru iných etník, pri skúmaní vzájomných postojov vo vtipoch dvoch etník a pod.

Literatúra:

- BRZOZOWSKA, D. (2004): *Polish Jokes about Americans*. [Cit. 2017-15-10.] Dostupné na internete: <http://inveling.amu.edu.pl/pdf/dorota_brzozowska_inve11.pdf>
- DARULOVÁ, J. – KOŠTIALOVÁ, K. (2010): *Multikultúrnosť a multiethnicita*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu UMB.
- DAVIES, Ch. (1990): *Ethnic humor around the world : a comparative analysis*. Bloomington: Indiana University Press.
- GARANČOVSKÁ, L. (2012): Od ameriky cez talianov, maďarov, mongolov až po turecké hospodárenie (Národné stereotypy v jazykovej praxi). In: G. Múcsková (ed.): *VARIA XX*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri JÚLŠ SAV, s. 153–166.
- GILLOTA, D. (2013): *Ethnic Humor in Multiethnic America*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- GLOVNÁ, J. (2009): Viacvýznamovosť lexém ako výstavbový prostriedok vtipov „in verbis“. In: P. Ivanič – M. Hetényi – Z. Taneski (eds.): *Európske kontexty interkultúrnej komunikácie*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, s. 376–380.
- GOGOVÁ, L. (2013): Humor na rozhraní dvoch etníc. In: *Jazyk a kultúra*, 4/5. [Cit. 2017-10-10.] Dostupné na internete: <<http://www.ff.unipo.sk/jak/cislo15.html>>
- HUGHES, G. (2006): *An Encyclopedia of Swearing*. Armonk, NY: M.E. Sharpe.
- JAVORČIKOVÁ, J. – DOVE, M. E. (2014): *Explorations in American Life and Culture*. Banská Bystrica: Belianum.
- JESENSKÁ, P. – ŠTULAJTEROVÁ, A. (2013): *Selected Chapters on English Lexical Semantics*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela.
- KAČMÁROVÁ, A. (2012): O kultúrnom kontexte: niektoré špecifiká slovenskej a americkej kultúry. In: *Jazyk a kultúra*, 3/9. [Cit. 2017-10-10.] Dostupné na internete: <<http://www.ff.unipo.sk/jak/cislo9.html>>
- KOŠKOVÁ, M. (2006): Etnické koncepty v jazyku (na bulharskom a slovenskom materiáli). In: *Slavica Slovaca*, 41/1, s. 17–31.
- KVETKO, P. (2009): *English Lexicology (In Theory and Practice)*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave.
- PALMORE, E. B. (1962): Ethnophaulisms and Ethnocentrism. In: *American Journal of Sociology*, 67/4, s. 442–445.
- ŠTEKAUER, P. (2000): *Rudiments of English Linguistics*. Prešov: Slovacontact.
- The Constitution of the United States. [Cit. 2017-10-10.] Dostupné na internete: <<http://constitutionus.com/>>
- Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

- ZÁBORSKÁ, A. (2017a): Reflection of National and Ethnic Stereotypes in Slovak Jokes. In: D. Grigorov – M. Stefanov – K. Aleksova (eds.): *Мультикультурализм и многоязычие. Том I. лингвистика*. Veliko Trnovo: Faber, s. 235–243.
- ZÁBORSKÁ, A. (2017b): Jazykovo-kultúrne súvislosti vo vtipoch. In: K. Žeňuchová – M. Kitanova – P. Žeňuch (eds.): *Jazyk a kultúra v slovanských súvislostiach. Zo slovanskej etnolingvistiky*. Bratislava: VEDA, s. 301–309.

Zdroje:

- Jokes4US.com. [Cit. 2017-14-10.] Dostupné na internete: <<http://www.jokes4us.com/>>
- MOGER, A. (1979): *The Complete Pun Book*. New York: Ballantine Books.
- O Židoch. [Cit. 2017-25-11.] Dostupné na internete: <<http://www.najlepsie.eu/vtipy/o-zidoch/>>
- PHILLIPS, B. (1974): *The World's Greatest Collection of Clean Jokes*. Santa Ana: Vision House Publishers.
- Smiechoty.sk. [Cit. 2017-13-10.] Dostupné na internete: <<http://www.smiechoty.sk/vtipy>>
- Spomienky na November '89: Necenzurované vtipy. [Cit. 2017-14-10.] Dostupné na internete: <<https://www.aktuality.sk/clanok/436476/spomienky-na-november-89-necenzurovane-vtipy/>>
- STANGLAND, R. (1990): *Norwegian Home Companion*. New York: Dorset Press.
- Vychytané.sk. [Cit. 2017-25-11.] Dostupné na internete: <<http://vtipy.vychytane.sk/k/219/medzinarodne/s/5/>>
- Welcome to /r/ jokes. [Cit. 2017-25-11.] Dostupné na internete: <https://www.reddit.com/r/Jokes/comments/4efica/use_chemicals_to_remove_polish_and_no_one_bats_an/>
- WILDE, L. (1973): *The Official Polish-Italian Jokebook*. Los Angeles: Pinnacle Books.
- Zabi nudu. [Cit. 2017-13-10.] Dostupné na internete: <<http://vtipy.zabinudu.sk>>

Summary

Comparative Analysis of Slovak and American Ethnic Humor

In the presented article, we compare Slovak and American ethnic humor by studying ethnic jokes from both cultures. Since humor does not exist as an isolated phenomenon but is connected to the cultural context of a given community, first we describe basic characteristics of both Slovak and American cultures. Then, relying on our categorization of jokes with ethnicity and theoretical background from linguistics, linguistic anthropology, and humor studies, we analyze selected Slovak and American ethnic jokes and synthesize our findings.